

Eline Nilsen Wiktil

Studenters miljøvaner

En kvalitativ studie om studenters mulighet til å ta miljøbevisste valg

Bacheloroppgave i Sosiologi

Veileder: Hilde Bjørkhaug

Mai 2020

Fordord

Jeg ønsker å rette en stor takk min veileder, Hilde Bjørkhaug, som hele veien har visst engasjement for oppgaven min. Som alltid har vært tilgjengelig for både store og små spørsmål, og har gitt meg gode råd underveis i skriveprosessen.

Jeg ønsker å takke informantene som har gitt av sin tid og delt sine tanker og refleksjoner slik at denne oppgaven ble mulig

Jeg ønsker også å takke min arbeidsplass, Stiftelsen Voll gård, som har latt meg (og ett par andre deltidsarbeidere) ta over kafélokalet/pauserommet på gården og gjort det om til vår personlige lesesal med tilgang til både kaffetrakter, kjøkken og katt. For mange studenter har det vært vanskelig å jobbe med skole etter å ha mistet tilgang til leseplasser, og vi anser oss som ekstremt heldige som har hatt en plass hvor vi kan sitte og lese, skrive og løse oppgaver.

Trondheim, 2020

Eline Nilsen Wiktil

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Problemstilling	1
1.1.1 Hva innebærer det å være miljøbevisst	1
1.1.2 Studenters muligheter	2
1.2 Oppgavens struktur	2
2. Teori	3
2.1 Tidligere forskning	3
2.2 Pierre Bourdieu	3
2.2.1 De tre formene for kapital	4
2.2.2 Habitus	5
2.3 Konkretisering av problemstilling	5
3. Metode	7
3.1 Metodisk fremgangsmåte	7
3.2 Utvalg	7
3.3 Intervjuguide	8
3.4 Gjennomføring av intervju	8
3.5 Etterbehandling og koding	9
3.6 Kvalitet	9
4. Analyse	11
4.1 Dagligdagse handlinger	11
4.2 Shopping og gjenbruk	14
4.3 Reising	15
4.4 Læring og informasjon	16
5. Diskusjon	18
5.1 De miljøbevisste handlingene	18
5.2 Den begrensende økonomien	19
5.3 Kunnskapens tilgjengelighet	20
6. Avslutning	21
6.1 Refleksjoner og videre forskning	21
Litteraturliste	II
Vedlegg	IV
Vedlegg 1: Intervjuguide	IV
Vedlegg 2: Samtykkeskjema	VI

1. Innledning

I media ser man ofte artikler som «Ti tiltak for å redusere dine utslipp» (Cosson-Eide & Elster, 2019), «Slik får du en mer bærekraftig garderobe» (Vik, Jakobsen & Haugjord, 2019) og «Mer miljøvennlig hytteliv i 13 punkter» (Marschhäuser, 2020). Disse består ofte av *enkle grep* individet kan ta for å *redde jorden*. Likevel oppleves ikke disse tiltakene som lette for alle, og det må nok mer til enn å spille på samvittigheten til individet for at det skal skje en endring. Fra et faglig ståsted er det interessant å prøve å forklare våre handlinger og hvilke påvirkninger som er til stedet, og eventuelt hva som må til for å skape en endring i vårt handlingsmønster. Ettersom klima og miljø er noe jeg er opptatt, synes jeg dette er et spennende tema å utforske mer.

1.1 Problemstilling

Vi tenker gjerne at våre handlinger er basert på det som er riktig, men det er ikke alltid at det er like lett. Det er ikke alltid vi har muligheten til å ta de valgene, rett og slett fordi det er flere faktorer som spiller inn. Dette gjelder også for å ta miljøbevisste valg, og som student selv tenker jeg det er interessant å se nærmere på det fra vårt (studenters) perspektiv. Derfor har jeg formulert følgende problemstilling:

«Hvilke muligheter har studenter til å ta miljøbevisste valg?»

1.1.1 Hva innebærer det å være miljøbevisst

Vi hører ofte om miljøbevisste mennesker, og om hvordan vi selv kan bli miljøbevisste. Men hva ligger egentlig i begrepet? Et raskt Google-søk kunne ikke gi meg svaret, så hva med det enda mer brukte begrepet miljøvennlig? Også dette begrepet er visst vanskelig å avklare hva det egentlig innebærer. Nettsidene til Svanemerket spør spørsmålet «Hva er miljøvennlig?» men jeg opplever også at de har vanskelig for å gi et enkelt og greit svar. I stedet forteller de hva som ikke er miljøvennlig: «En datamaskin er ikke miljøvennlig fordi den bruker lite energi, hvis den samtidig inneholder mye kvikksølv. En sofa er ikke miljøvennlig fordi ulltøyet den er trukket med kommer fra økologiske sauer, hvis trebeina er fra nedhugget regnskog» (Svanemerket, 2019). Vil det si at man ikke er miljøvennlig hvis man gjør noe men ikke alt? «Miljøvennlig» og «miljøbevissthet» er begreper som ofte blir brukt uten at det blir forklart hva det egentlig innebærer, det virker som det bare er noe vi skal ha en felles forståelse om. Enkelt sagt vil jeg si at «miljøbevissthet» innebærer å være klar over og ta valg som er til fordel for jorden og miljøet, istedenfor valg som skader den.

1.1.2 Studenters muligheter

Å se hvilke muligheter studenter har til å være miljøbevisst er interessant av flere grunner.

Den ene grunnen, og kanskje også den mest åpenbare, er det økonomiske aspektet. De fleste studenter har relativ lav inntekt, og selv om man velger å jobbe ved siden av studiet har man som oftest ikke mye ekstra å rutte med. Studenters lave økonomi kan være en begrensning for hvilke tiltak de har mulighet til å gjennomføre. Kanskje har de ikke mulighet til å velge alternativer som er miljøvennlige og bærekraftig, men blir heller nødt til å velge alternativer som de vet er dårligere for miljøet. På den andre siden kan studenters lave økonomi være en forklaring på de miljøbevisste tiltakene de tar. Det kan være at studenter sparer penger ved å handle *second hand* eller ikke tar seg råd til å shoppe i det hele tatt. Eller det kan være at man ikke kjøper for mye mat som ender opp med å bli kastet, men heller er flinkere til å planlegge måltidene.

Et annet aspekt som er interessant er å se på den delen som handler om informasjon. Som nevnt i innledningen finner alle informasjon i media om «miljøtips», men kanskje er studenter mer bevisste på grunn av den informasjon vi har tilgjengelig, ikke bare i media men også gjennom vår utdanning. En stor del av det å være student handler om å lære å oppsøke informasjon, være kildekritiske og tilegne seg kunnskap. Kanskje har det ingenting med studentrollen å gjøre men at det handler om den kontinuerlige informasjonsflyten som eksisterer i dag, gjennom blant annet sosiale medier. Kanskje er miljøbevissthet noe som er lært hjemme under oppveksten, og kanskje er det min interesse for klima og miljø som gjør at jeg har øyne åpne for «miljøtipsene» i media og de egentlig ikke er så synlige som jeg forestiller meg. Dette er noe jeg ønsket å finne mer ut av.

1.2 Oppgavens struktur

Jeg vil gjennom denne oppgaven presentere og benytte Bourdieus teori om habitus og kapital som et teoretisk rammeverk for å diskutere prosjektets tema og problemstilling, som i denne delen blir konkretisert og utdypet. Deretter vil jeg redegjøre for hvorfor intervju er benyttet som metode og hvordan jeg har gått frem for å finne informanter og senere behandlet data. Jeg vil deretter presentere min empiri om studenters muligheter til å ta miljøbevisste valg i analysedel. I diskusjonsdelen i oppgaven vil jeg se på funnene fra intervjuene og diskutere de opp mot Bourdieus teori og tidligere forskning av Holden. Til slutt blir prosjektet oppsummert og det blir gitt en avsluttende drøfting.

2. Teori

I denne delen vil jeg redegjøre for tidligere forskning med miljø som tema, som jeg mener er relevant for dette prosjektet. Jeg vil også redegjøre for Bourdieus sosiale praksis teori med fokus på hans begreper om kapital og habitus og hvorfor disse begrepene er relevant for min oppgave. Prosjektets forskningsspørsmål vil også bli presentert i større grad.

2.1 Tidligere forskning

Dette prosjektet har studenters miljøvaner i fokus, og det er relevant å se på tidligere forskning om miljøvaner og holdninger. Holden skrev i 2005 en artikkel hvor han analyserer sammenhengen mellom miljøbevisste holdninger og handlinger. Med utgangspunkt i både kvantitativ og kvalitativ data presenterer han tre teser om holdninger, mekanismer og husholdningsforbruk. Holdens mål med artikkelen er «å få mer kunnskap om sammenhenger mellom miljøholdninger og det private forbruket i norske husholdninger» (Holden, 2005, s. 263). Med et stort materiale av data fra spørreundersøkelser og dybdeintervju finner han tre mekanismer som påvirker husholdningenes muligheter til å være miljøvennlig. Disse kaller han *markeringsbehov*, *avmaktsfølelse* og *frihetstrang* som utløses av tre respektive forbruksbetingelser eller - områder.

Markeringsbehovet handler om at valgene vi tar er markør for omverden om hvem vi er, og er knyttet opp mot livsstil. Holden viser til at det finnes mekanismer hos individet som utløser handlinger, «altså markeringer i forhold til det å handle – eller ikke handle – miljøvennlig.» (Holden, 2005, s. 269) og dermed blir markeringen en innflytelse på vårt forbruksmønster. Avmaktsfølelsen i Holdens analyse handler om at omstendighetene gjør at noen handlinger blir nærmest uunngåelige. Han forklarer at årsaken til en slik følelse kan være mange, men viser til to gjentakende områder hvor avmakten kommer til uttrykk, nemlig på *transport* og *forbrukersamfunnet* (Holden, 2005, s. 270). Den siste mekanismen, frihetsrang, er når det ikke er noe de er nødt til å gjøre for å tilfredsstille markeringsbehovet, eller må gjøre på grunn av avmaktsfølelsen, men det er noe de vil gjøre. Med det mener Holden at det er noen områder hvor vi reduserer markeringene og bare slipper oss løs. (Holden, 2005, s. 275).

2.2 Pierre Bourdieu

Bourdieu var gjennom sitt arbeid opptatt av å avdekke de mindre kjente formene for makt og dominans i samfunnslivet, og mente det var nødvendig med en teoretisk nytenkning (Aakvaag, 2008, s. 148). Bourdieus «kapital»-begrep er en essensiell del av forståelsen av

hans syn på det sosiale livet, fordi det er gjennom kapital at man tilegner seg makt og av den grunn blir kapital et mål og middel i samfunnslivet (Aakvaag, 2008, s. 152). Videre forklarer Bourdieu «kapital» på to måter, det er «vis insita»: en kraft som er innskrevet i objektive eller subjektive strukturer, og det er «lex insita»: prinsippet bak de iboende regelmessigheter i den sosiale verden. Samfunnslivet består altså ikke av tilfeldigheter, men det handler om at kapital produserer, og reproduserer, sjanser og muligheter for den som innehar det (Bourdieu, 1986, s. 15). Jeg ønsker å poengtere at Bourdieu beskriver «kapital» som en ren teoretisk konstruksjon som kun eksisterer i litteraturen. Han mener penger (økonomisk kapital), utdanning (kulturell kapital) og bekjenskaper (sosial kapital) beveger seg langs ulike skalaer og kan i virkeligheten ikke summeres sammen. Likevel virker disse sammen på måter som forklarer sosialstrukturen og det er derfor hensiktsmessig å bruke et samlende kapitalbegrep (Bourdieu, 2002, s. xxvii). Så la oss se nærmere på de tre formene for kapital.

2.2.1 De tre formene for kapital

Økonomisk kapital består av økonomiske ressurser som kan investeres eller gi økonomisk avkastning, det vil si penger, aksjer, eiendom, land, råvarer og lignende (Aakvaag, 2008, s.152). Denne kapitalformen er ganske lik andre teoretikers kapitalbegrepet, og det er de to andre formene som skiller han fra de andre. Kulturell kapital handler om å tilegne seg og mestre den dominerende kulturelle koden i samfunnet (Aakvaag, 2008, s. 152). Kulturell kapital eksistere igjen i tre typer, en kroppsliggjort type hvor kapitalen er arvet og ervervet av varige disposisjoner i kropp og sjel. Det vil si at den kulturelle kapitalen, som ens språk, karakter og tenkemåte, gjerne er overført fra familien gjennom sosialisering Den andre typen er en objektivert form og handler om kulturelle goder som bilder, bøker og musikk. Den tredje typen er institusjonalisert form, og handler om utdanning (Bourdieu, 1986, s.17).

Den siste formen for kapital er sosial kapital og handler om tilgangen til sosiale nettverk og medlemskap i grupper (Aakvaag, 2008, s. 153) og spesielt de faktiske eller potensielle ressursene som er knyttet til denne tilgangen. Denne formen for kapital er en kollektiv eid kapital og kan forklares som en slags aksje-andel i relasjoner. Disse relasjonene kan bare eksistere i praktisk tilstand, som materielle eller symbolske utvekslinger som opprettholder dem. Dette skjer ved at de blir institusjonalisert gjennom for eksempel å ha et kjent familienavn eller å tilhøre en klasse/parti/skole, og de vedlikeholdes og forsterkes gjennom satte regler for handling og oppførsel (Bourdieu, 1986, s. 21). Som nevnt er det summen av disse kapitalformene som forteller oss noe om strukturen i samfunnet.

2.2.2 Habitus

For å forstå individet, eller aktøren som Bourdieu ville sagt, tar han i bruk begrepet *habitus*. Habitus er i likhet med kroppsliggjort kulturell kapital ervervede disposisjoner som regulerer måten vi oppfatter, vurderer og handler på. Det som derimot skiller habitus og kroppsliggjort kulturell kapital er at førstnevnte er noe alle har mens sistnevnte kommer i varierende grad. At habitus er kroppsliggjort vil si at vår væremåte og handlingsmønster baserer seg ikke først og fremst på refleksjon og grundig gjennomtenkning, men mer av et instinkt som forteller oss hva vi må gjøre i en situasjon (Aakvaag, 2008, s. 160). Man kan si at habitus er det mange kaller for ryggmargsrefleks, at man handler intuitivt. Det er altså en lært reaksjon slik at vi reagerer «riktig» i gitte situasjoner, og dermed fremtrer på en måte som gjør at vi finner vår plass (Bourdieu, 2002, s. xi). Habitus kan forklares som det som gir oss vår personlighet, fordi det er den som gjør at våre handlinger og væremåte er forutsigbar og regelmessig gjennom livsløpet. Bourdieu mener habitus er det som muliggjør for vår deltakelse i sosiale situasjoner, fordi det er den som gir oss evnen til å orientere oss på en fornuftig og selvstendig måte (Aakvaag, 2008, s. 161). Videre knytter Bourdieu habitus til klasses tilhørighet: «til enhver klasse av posisjoner svarer det en type habitus (eller en type smak), som er blitt frambrakt av den sosiale betingingen som knytter seg til de tilsvarende betingelsene.» (Bourdieu, 1995, s. 36). Til slutt vil jeg poengtere at selv om habitus kan forklares som en innlært væremåte, mener Bourdieu at individet ikke er styrt av internaliserte moralske oppfatninger om kulturelle koder, men at individet gjør som en gjør for å ivareta sine interesser (Aakvaag, 2008, s. 161).

Både Bourdieus kapital- og habitusbegrep kan benyttes for å forklare og forstå individets handlinger. De ulike kapitalformene kan forstås som midler for hvilke sjanser og muligheter individet har eller oppnår, mens habitus er en ryggsekk full av inntrykk, verdier og erfaringer som former vårt handlingsmønster og påvirker hvilke valg vi tar. Jeg mener derfor at disse begrepene er fruktbare for min analyse om hvilke muligheter studenter har for å ta gode valg. Disse begrepene kan altså være verktøy for å forklare de valgene studentene tar og hvorfor.

2.3 Konkretisering av problemstilling

Hovedproblemstillingen for prosjektet handler om hvilke muligheter studenter har for å ta miljøbevisste valg, og med utgangspunkt i den tidligere forskningen og teorien jeg har presentert ovenfor skal jeg besvare hovedproblemstillingen. Da dette er et relativt stort tema,

og det er mange ting man kunne ha tatt tak i har jeg har formulert tre underproblemstillinger som er med på å lage rammer for analysen og diskusjonen, disse er:

- 1) Hvilke miljøbevisste tiltak gjør studenten, og hva er årsaken bak?*
- 2) Hvilke begrensninger setter økonomien for å være miljøvennlig?*
- 3) Er det nok informasjon til å ta miljøbevisste valg?*

3. Metode

I denne delen vil det bli redegjort for prosjektets faser og dets design, utvalg, utforming av intervjuguide, gjennomføring av intervju, koding, analyse og til slutt kvaliteten av dette datamaterialet. Dette er et prosjekt som er gjort i tråd med retningslinjene gitt fra NTNU og er en studie godkjent av NSD, som forskningsprosjekt for bacheloroppgave ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap (NTNU).

3.1 Metodisk fremgangsmåte

Med dette prosjektet ønsket jeg fra starten å se hvor tett folks holdninger henger sammen med deres handlinger og følte den eneste riktige fremgangsmåten for meg var å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse i form av dybdeintervju. Dybdeintervju gir mulighet til å få informanten til å reflektere over sine erfaringer og meninger om tematikken for mitt prosjekt (Tjora, 2010, s. 105) og jeg får mulighet til å spørre om akkurat det jeg lurer på. Det åpner også opp for å komme inn på temaer eller elementer som jeg på forhånd ikke nødvendigvis hadde tenkt ut men som kan være viktig for undersøkelsen (Tjora, 2010, s. 105).

3.2 Utvalg

Til å begynne med ønsket jeg ikke å ha det Tjora (2010) kaller et kriterieutvalg, altså at informantene velges på basis av individuelle kriterier, jeg så for meg å ta fatt på problemstillingen med «mannen i gata» som utgangspunkt. Etter litt frem og tilbake fant jeg ut, med utgangspunkt i prosjektets rammeverk, at dette kunne bli lite effektivt for datainnsamlingen. Derfor ble det til at kriteriet for utvalget av informanter var «studenter ved NTNU», dette både for at det ble lettere å rekruttere informanter, men også fordi studenters posisjon er en interessant faktor for dette prosjektet. For å få en størst mulig spredning blant informantene spurte jeg seks venner som studerer ved ulike institutter om de kunne spørre noen i klassen sin om de ville være informant. Det var mindre interesse enn jeg så for meg, men utvalget mitt ble til slutt bestående av fire kvinner i 20-årene som studerer ved fire ulike institutter. Ettersom at informantene mine er kvinnelige studenter i samme aldersgruppe mener jeg at det ikke er grunnlag for å presentere de med ytterligere informasjon, men jeg vil presentere de med fiktive navn i analysen. Jeg hadde et håp om at det skulle være minst en mannlig student med for å få en variasjon i utvalget, men siden kun kvinnelige studenter meldte sin interesse ble det slikt. Om dette har noe å si for resultatet er vanskelig å si. Flere av informantene fortalte at de ønsket å bidra fordi de selv var studenter og hadde enten vært gjennom det samme selv eller kom til å være i en samme situasjon senere i utdanningsløpet, og jeg tror av den grunn at informantene ikke hadde en annen agenda ved å la seg intervju.

3.3 Intervjuguide

For å strukturere intervjuene er det hensiktsmessig å bruke en intervjuguide (Tjora, 2010, s. 129) som i forkant av intervjuene ble laget relativt detaljert slik at de fire intervjuene ble likt strukturert og da lettere å sammenligne senere. Intervjuguiden laget jeg med utgangspunkt i egne tanker og hva jeg tenkte ville være relevant, og det ble ikke tatt utgangspunkt i noen faglige elementer som tidligere forskning eller teori. Intervjuguiden ble delt opp i 5 temaer (A-E) slik at det ble lettere både for meg og informantene å holde orden og skape rammer for tematikken (Tjora, 2010, s. 134) Det første (A) og det siste (E) temaet bestod av oppvarmings- og avslutningsspørsmål, mens hovedtemaene bestod av spørsmål direkte knyttet til problemstillingen. Disse temaene var «Mat og husholdning» (B), «Klær og utstyr» (C) og «Transport og reise» (se vedlegg 1).

Siden intervjuguiden var relativt detaljert og ikke nødvendigvis ga særlig rom for en fri og uformell samtale var det viktig for meg å bli trygg på intervjuguiden før jeg startet å holde intervjuene. Jeg valgte derfor å først teste intervjuguiden min ett par ganger på venner av meg både for å lære meg den slik at jeg ikke måtte lese alle spørsmålene fra papiret, men også for å se om spørsmålene var greie å forstå og svare på. På den måte klarte jeg i stor grad å frigjøre meg fra intervjuguiden og sørget for at det ble flyt i samtalen, men at jeg likevel fulgte intervjuguiden hele veien.

3.4 Gjennomføring av intervju

Ved å teste ut intervjuguiden hadde jeg også en formening om hvor lang tid intervjuet ville ta som jeg kunne fortelle til informantene mine, slik at de hadde en tidsramme å forholde seg til. Det var også viktig for meg at informantene var komfortable under intervjuet så jeg lot de velge sted å møtes men foreslo Bær & Bar slik at ikke alt stod på informanten. Bær & Bar har en rolig atmosfære på dagtid og tenkte derfor det passet bra, da det er et nøytralt møtested men uten for mye støy som fort kan oppstå på andre kafeer. Tre av de fire informantene ønsket å møte meg der, mens den fjerde informanten ønsket å gjennomføre intervjuet på Dragvoll. Før selve intervjuene startet fortalte jeg informantene om prosjektets formål og retningslinjer. De leste gjennom mitt samtykkeskjema (se vedlegg 2) som de signerte før vi startet, og jeg understreket at samtalen var konfidensiell, at de ville bli anonymiserte i oppgaven og dermed ikke være gjenkjennbar. Jeg spurte også om tillatelse til å bruke lydopptaker og fortalte om videre behandling av det eventuelle opptaket. Alle samtykket til dette og ingen virket berørt av at samtalen skulle tas opp eller begrenset seg av den grunn.

Bruk av lydopptaker gjorde at jeg kunne konsentrere meg kun om samtalen mellom informanten og meg, samtidig som jeg visste at informasjon som kanskje gikk meg hus forbi der og da ville bli bevart til senere.

3.5 Etterbehandling og koding

Etter at intervjuene var gjennomført begynte jeg å transkribere lydopptakene. Jeg prøvde etter beste evne å skrive ned alt som ble sagt, også pauser og latter, men valgte å skrive alt på bokmål da jeg ikke anså dialekt som essensielt for min tematikk. De første tre intervjuene ble transkribert før 12. mars og ble gjort i tråd med daværende retningslinjer, mens det siste intervjuet ble transkribert etter 12. mars og jeg fulgte da de oppdaterte retningslinjene som gjorde at det var mulig å transkribere hjemmefra. Videre valgte jeg, i tråd med Tjora sin tilnærming til empirinær koding, å kode råmaterialet med koder som sier noe om hva informantene *sier*, og ikke bare hva de snakker *om* (Tjora, 2018, s. 42). Ved å kode transkripsjonene med det som har blitt sagt og ikke typiske kategorier kan kodene alene fortelle noe om hva som ble sagt i intervjuet, uten å måtte gå tilbake til transkripsjonen. Kodingen ble gjort med hjelp fra programmet HyperRESEARCH som gjorde at jeg hadde god oversikt over de 34 ulike kodene jeg endte opp med og hvilken informasjon de inneholdt fra de ulike intervjuene.

3.6 Kvalitet

I forskning benyttes det ofte tre kriterier for å vurdere prosjektets kvalitet (Tjora, 2010, s. 202). Noen velger å bruke begrepene reliabilitet og validitet for de to av kriteriene, men jeg foretrekker begrepene pålitelighet og gyldighet da jeg synes det er lettere å forstå hva kriteriene sikter til. Det siste kriteriet handler om generaliserbarhet. Pålitelighet handler om det er en sammenheng mellom empirien, analysen og resultatene, og at dette ikke er påvirket av for eksempel personlige faktorer som ikke er blitt redegjort for (Tjora, 2010, s. 229). Prosjektets pålitelighet har jeg prøvd å sikre på best mulig måte ved å blant annet transkribere intervjuene så nøyaktig som mulig slik at jeg har fullverdige sitater fra informantene for å kunne presentere empirien min tydelig og bruke den aktivt i sin fulle form. Jeg forsøker også å være tydelig og begrunne mine valg gjennom hele teksten for å skape transparens. Mitt engasjement i prosjektet kan oppfattes som støy i den forstand at jeg er tilhører samme gruppe som informantene mine, både fordi de er i samme alder som meg og fordi jeg også er student. Jeg har derimot forsøkt å la mitt engasjement heller være en ressurs, ettersom at jeg kanskje har mer kunnskap i den forstand at jeg kan forstå situasjonen til informantene mine.

Gyldigheten tar for seg om svarene i forskningen faktisk svarer på de spørsmålene som er stilt (Tjora, 2010, s. 206). Da jeg startet med å samle inn data var jeg mer eller mindre fri for et teoretisk utgangspunkt, men føler likevel jeg har holdt meg innenfor rammene av faglighet. For å styrke gyldigheten har jeg forsøkt å være åpen for hvordan jeg praktiserer forskningen ved å redegjøre for valgene som er tatt, slik Tjora anbefaler (2010, s. 207). Generaliserbarhet undersøker gyldigheten utover de tilfellene som er undersøkt (Tjora, 2010, s. 222). Dette prosjektet er svært lite med bare fire informanter, og det har dermed ikke vært en hensikt å generalisere resultatene fra undersøkelsen.

Som nevnt innledningsvis er miljøbevissthet noe vi alle har hørt om og det blir sjeldent diskutert hva det innebærer. I ettertid av intervjuene har jeg reflektert over at informantene og jeg snakket ikke om hva vi la i begrepet, begge parter antok at vi hadde samme forståelse, noe som slettes ikke er en selvfølge. Om dette har hatt noe å si for analysen og hvordan den eventuelt har blitt påvirket av dette er vanskelig å si. Jeg har valgt å ikke gjøre noe poeng av om informantene anser seg selv som miljøbevisste eller ikke, nettopp av denne grunnen og tror utover det at det ikke skal ha noe å si for resultatet eller at det er en svakhet ved oppgaven.

4. Analyse

I denne delen vil jeg presentere den innsamlede empirien som er knyttet til mine forskningsspørsmål. Jeg har valgt å fokusere på funnene mine i denne delen, og vil ikke belyse de opp mot teori, da dette vil bli gjort i diskusjonsdelen.

4.1 Dagligdagse handlinger

Handlingene våre baserer seg på valg vi tar, hver eneste dag. Noen av disse valgene trenger vi litt tid på før vi bestemmer oss, men stort sett tas det valg automatisk uten at vi bruker noe særlig tid til å tenke over det. Når det kommer til dagligdagse handlinger skjer det gjerne automatisk fordi det har blitt en vane. Det kan for eksempel være i matbutikken, når vi velger Norvegia fremfor Jarlsberg eller når vi velger norske epler fremfor australske epler. Det kan altså være valg knyttet til preferanser som smak, eller valget kan forstås ut ifra andre elementer, som for eksempel hva som er mest miljøvennlig og bærekraftig. Disse valgene står vi ovenfor hver gang vi handler, også mine informanter. Kaia fortalte om noen av valgene hun tar i matbutikken:

«en av de grunnene til at jeg liker å gå på [...] Rema er fordi at de har, ehm, de har papirposer istedenfor plastikkposer til frukt og grønt og sånt og da kan jeg putte ting oppi der. Ehm, ja. Så har de billigere frukt og grønt og jeg prøver å spise mer av det fordi det er jo bærekraftig. Men ja. Prøver gjerne å ta for eksempel løk som ser litt rar ut istedenfor de fineste sånn at det blir kjøpt det. Jeg spiser ikke veldig mye banan men jeg prøver å gjerne ta de som, sånn, sitter alene fordi de blir som regel kastet.»

Kaia tar med andre ord flere miljøbevisste valg i matbutikken, hun prøver å spise mer bærekraftig og å redusere matsvinn. Hun virker også ganske opptatt av mengden plast som er i omløp og fortalte om aktive valg hun tar når det kommer til nettopp det å unngå plast.

«det er sånn at jeg tenker over hvor mye plast det egentlig er rundt sånn som gulrøtter og sånt. Ehm, kjøper jeg for eksempel appelsiner eller bananer så tar jeg gjerne ikke plast rundt det igjen fordi at, det er sånn skall rundt, det beskytter frukten. Ehm, det er unødvendig mye plast rundt matvarer, sånn generelt. Som er litt teit.»

Å velge alternativer som ikke bruker unødvendig med plast var noe som gikk igjen blant informantene, og som ble fellesnevneren for hvilke miljøbevisste valg mine informanter gjør i

butikken. Her vil jeg legge til at dette ble uttrykt i varierende grad. Siri fortalte at hun prøver å bruke bærenett istedenfor handlepose, mens for eksempel Emma unngår å kjøpe frukt med plastemballasje og prøver å handle minst mulig ferdigpakkede produkter i tillegg til å alltid ha med bærenett. Det kan nok tenkes til at fokuset deres på plast henger sammen med at plastforbruket vårt har tatt stor plass i sammenheng med miljøbilde i media de siste årene, og dermed er noe informantene tenker over når de står i butikken. Et annet tema som har vært veldig aktuelt de siste årene og som gikk igjen som et av de miljøbevisste valgene informantene fortalte om var å minske kjøpet av kjøtt eller kutte det helt ut. Emma ble vegetarianer på videregående og har etterhvert også kuttet ut alle animalske produkter og er nå veganer, både for miljøet og dyra sin del. De andre tre virket heller ikke fremmed for å kutte ned på kjøttet, blant annet fortalte Siri om valg hun står ovenfor når hun handler inn til middag: «si at jeg skal ha noe til middag så oppdager jeg noe kult som er sånn «åh, yay, vegetar-alternativ» så hender det at jeg prøver det».

Også i hjemmet hadde informantene en fellesnevner når det kommer til miljøbevisste handlinger, nemlig resirkulering. Blant annet fortalte Karoline at:

«jeg har alltid trodd at det har vært regler jeg, på at man må, må gjør det så jeg har bare alltid gjort det, på sånn papp og plast og restavfall liksom. Det er vel noen som ikke gjør det hører jeg rykter om, he he.»

For Karoline har det alltid vært en selvfølge å resirkulere papp og plast og det er noe hun har vokst opp med å gjøre. Men når det kommer til hvordan og hvor man sorterer avfall og resirkulerer så er det forskjellig fra by til by, og informantene synes ikke dette alltid er like enkelt. Siri blant annet snakket litt om dette: «[Vi har ikke] sånne glass og metall bokser, for å kaste avfall. Det har vi i hvert fall i [hjembyen] men det har vi ikke her hjemme i hvert fall, som er veldig kjipt.», videre forklarte hun at i kollektivet deres prøver de å samle opp glass og metall og gå med det en gang i uken. «Man må liksom ta det med seg på matbutikken og så "nei, det var ikke sånn kasting her" og så må man ta det med seg tilbake eller. Så det synes jeg er litt vanskelig.» fortalte Karoline. Ut ifra slike utsagn fikk jeg inntrykket av at informantene prøver å resirkulere men at de opplever det som litt for vanskelig til å gjennomføre til tider. Emma synes også det er vanskelig på grunn av bosituasjonen sin, siden de andre i kollektivet ikke bryr seg om resirkulering synes hun det er vanskelig å være flink på det selv.

Det er ikke bare resirkulering som gjøres hjemme hos disse fire studentene, de kunne også fortelle om andre ulike miljøbevisste handlinger de gjør i hjemmet. Karoline og samboeren kjøper produkter, som lyspærer og kjøleskap, som bruker minst mulig strøm i tillegg til å bruke vedovn og slukke lyset etter seg når de går ut av rommet – «Og det er vel mer miljøvennlig å bruke mindre strøm, så der prøver vi litt da.». Karoline forteller at noe av disse tingene er vaner hun har og hun tenker ikke nødvendigvis over det som tiltak som sparer miljøet. Når jeg spurte Emma om hvilke miljøbevisste tiltak hun gjør hjemme svarte hun at hun prøver å ikke vaske klær så ofte og ikke bruke tørketrommelen men heller la klærne lufttørke, «ting må i vaskemaskinen av og til, men noen ting vasker jeg også i en sånn balje om det...sånn ullklær og sånne ting» fortalte hun. Som nevnt tidligere er Kaia opptatt av å redusere matsvinn, også i hjemmet. Dette gjør hun ved å samle vennegjengen og lage restemiddager, og hun «fryser ned grønnsaksrester, så for eksempel hvis jeg kutter opp en løk så tar jeg vare på skallet så kan jeg lage buljong av det». Jentene gjør altså ulike miljøbevisste tiltak hjemme, de har i hvert fall ulikt fokus når de skal gjenfortelle det. Det kan også godt tenkes til at de gjør flere ting, men som Karoline sier så kan det være ting som «kanskje sånn jeg ikke tenker over at på en måte er tiltak jeg gjør men som på en måte bare er en vane.» og det blir dermed ikke nevnt under intervjuet.

Som resirkuleringen er det også andre dagligdagse ting som informantene opplever som vanskelig, mye på grunn av studenttilværelsen og en tilhørende knapp økonomi. Kaia fortalte at det noen ganger handler om det «mer økonomiske aspektet enn kanskje det miljøaspektet om hvordan man velger som student», og fortalte at hun gjerne skulle valgt mer av økologiske produkter men at det gjerne blir for dyrt. Også Emma føler hun ikke kan ta seg råd til å kjøpe så mye økologiske produkter, og velger også bort svanemerkede produkter til fordel for pris. Hun tror hun hadde tatt bedre valg dersom hun hadde hatt råd til. At det var vanskelig å prioritere de miljøvennlige, men dyrere, produktene var noe som gikk igjen blant informantene. Jeg forstod det altså slik at det var ikke det at de ikke hadde råd til de miljøvennlige produktene i butikken, men at slik tilværelsen deres er nå, både med tanke på penger men også bosituasjon ble nevnt, så blir det for vanskelig å prioritere å handle i en miljøbevisst retning. Karoline sa følgende da jeg spurte om hun tror hun hadde valgt annerledes dersom hun hadde pengene: «Jeg håper jo at når jeg blir ferdig utdannet og får meg jobb at jeg på en måte kan bruke mer av dem her brae, eller de som er bedre for miljøet da.»

4.2 Shopping og gjenbruk

Til nå har jeg presentert funnene rundt de dagligdagse handlingene informantene gjør. Nå vil jeg se litt nærmere på de handlingene og valgene som ikke tas like ofte. Først vil jeg nevne at da jeg utformet intervjuguiden tok var hensikten å snakke om informantenes shoppevaner generelt, men under intervjuene ble shopping forbundet med hovedsaklig kleshandling og ble derfor også fokuset i analysen. Våre shoppevaner er ulike, noen shopper kun ved behov mens andre fordi de ønsker seg noe nytt og fint til helgas begivenhet. I dag er *Fast Fashion* et vel brukt begrep som først ble tatt i bruk da klærne ble billigere, noe som førte til at det ble en økning av interesse for «moteklær» og en økning i kjøpekraft fra forbrukerne. Etterhvert har butikkjeder som selger slike plagg fått et dårlig rykte på seg, noe på grunn av at hele konseptet baserer seg på at forbrukerne skal kjøpe sesongens antrekk for så å bytte det ut når neste sesongvarer kommer i butikken. Plaggene har dårligere kvalitet og blir dermed fortere ødelagt. For en student med tett økonomi er det likevel lett å velge det billigste alternativet, og jeg var derfor nysgjerrig på informantenes shoppingvaner. De kunne fortelle at de sjeldent shopper, og på spørsmål om hvor ofte de shopper i året svarte alle mellom 2 til 4 ganger. Siri og Emma fortalte at de har tidligere shoppet veldig mye og fikk plutselig øynene opp for det store forbruket de hadde hatt. Siri bruker nå kun det hun har i skapet og prøver til og med å kvitte seg med noe ved å selge det på Tise eller legge det i en av boksene til Fretex. Kaia og Karoline shopper lite fordi de ikke har noe interesse for det.

«jeg har aldri tatt et bevisst valg på å kjøpe mindre, jeg bare synes det er noe av det kjedeligste som finnes er å gå å kjøpe klær. [...]og så har jeg egentlig det jeg trenger, det er litt sånn, jeg har nok bukser og nok av gensere og sånt men da gidder jeg ikke å gå å kjøpe mer.»

Informantene fortalte at de rett og slett ikke føler et behov for å shoppe, fordi de har alt de trenger. Enten fordi de har hatt et stort forbruk før eller fordi de arver av venner og familie, og skulle de trenge noe så foretrekker de å handle gjennom gjenbruks-appen Tise eller såkalte second hand butikker. De fire studentene var også opptatt av å prøve å reparere klær som ble ødelagt, eller gi det til Fretex hvis det ikke lot seg gjøre. Når jeg spurte Karoline hva hun gjør med klær som blir ødelagte, svarte hun: «Jeg har heldigvis symaskin, sånn at noe kan jo bli til shortser eller prøve å sy om og litt sånn, det kommer jo litt an på hvilken type skade, men jeg prøver i hvert fall å fikse det.» På samme spørsmål svarte Kaia: «Hvis det er hull som kan sys igjen så er det jo greit, da er det jo bare å finne frem nål og tråd.» og legger til at klær som

ikke kan repareres leverer hun til Fretex «Fordi de har jo sånn greit system at de bruker om stoffet til ett eller annet annet, og så stoler jeg på at de kan resirkulere stoffet bedre enn det jeg kan».

Informantene hadde flere begrunnelser for valgene de tar rundt resirkulering og gjenbruk. Å fikse klærne som er ødelagt kan likegodt være forklart med økonomi som miljøbevissthet, og det samme gjelder hvor ofte og mye de shopper. Det at de velger å legge de ødelagte klærne i boksene til Fretex derimot er en tydeligere markør for at miljøet er i fokus, mens de to førstnevnte handlingene er motivert av både økonomi og miljøbevissthet. Karoline fortalte at hennes shoppevaner både kommer av mangel på interesse, men hun har også et miljøbevisst syn på det – «må prøve å tenke litt på den der "et plagg inn, et plagg ut", ehm, for hvis ikke så kan det fort renne litt utover og det er jo unødvendig.» - men at økonomien hennes også setter begrensninger: «Det er jo selvfølgelig litt penga, assa jeg skulle jo gjerne ønske på en måte sånn "åh, hvis jeg hadde hatt penger så skulle jeg hatt det og det og det".».

4.3 Reising

Reising er en sjeldnere handling enn de to overnevnte, og handlinger vi gjør sjeldnere kan være lettere å forsvare overfor oss selv. Jeg var derfor interessert i hvilke tanker informantene gjorde seg rundt dette. Først vil jeg poengtere at det var viktig for meg i intervjuene at informantene var innforstått med at når jeg refererte til reising mente jeg alle typer ferdsel utenfor Trondheim. Ettersom informantene ikke var fra Trondheim, bortsett fra én, er det ikke overraskende at det blir noe reising på de i løpet av et år. Som student blir det gjerne hjemreise både til jul, påske og sommer, og kanskje enda flere turer. I tillegg kan det bli reiser for å besøke annen familie eller venner. Informantene fortalte at de er ute og reiser mellom 4-6 ganger i året, og fly er det foretrukne transportmiddelet. Under intervjuene merket jeg at informantene ble litt flauere når vi snakket om temaet, og det virket som de skammet seg litt. Emma for eksempel virket ganske overrasket over antall ganger hun reiser i løpet av ett år: «kanskje seks-syv ganger [...] det var mye, he he, det har jeg ikke tenkt over men ja, [det] høres veldig mye ut faktisk og da er det jo enten, da er det en del fly.»

I en slik situasjon ble det viktig for meg å ikke fremstå dømmende og jeg prøvde å heller sette fokuset på hva som avgjør valget av transportmiddel. Det virket for meg som at grunnen til at de velger fly er rett og slett fordi kostnaden blir for stor å velge andre, mer miljøvennlige transportmiddel. Når fly er både det billigste og det raskeste alternativet er det det som veier

tyngst i avgjørelsen. Under intervjuene spurte jeg også hva informantene opplevde som vanskeligst å gjennomføre av tiltak de visste var miljøvennlige, og alle svarte ganske likt som Kaia:

«Assa jeg skulle veldig gjerne prøvd å reise hjem mer miljøbevisst. Jeg skulle ønske det var mye lettere og billigere og ta tog, [...]. Du skal betale ganske mye for å få det til å gå opp, og det synes jeg er veldig dumt. Ehm, spesielt med den 16 timers turen, det sitter veldig langt inne å gjennomføre, så den skulle jeg ønske var mye lettere.»

4.4 Læring og informasjon

Når vi skal være miljøbevisst trenger vi tilstrekkelig informasjon om temaet slik at vi kan ta gode, reflekterte valg. Kunnskap kan bidra til å se meningen bak de miljøbevisste valgene vi står ovenfor. Hva betyr det egentlig å velge økologisk fremfor ikke-økologisk? Dette er noe Karoline reflekterte over:

«jeg er kanskje også lite opplyst på hva forskjellen på produktet blir, jeg vet jo at... eh, dyrene, hvis at...de har hatt det bedre hvis det er økologisk med kjøtt, men det her med grønnsaker og frukt og sånn så... jeg tror ikke jeg har nok kunnskap til å vite på en måte hva forskjellen blir, og da blir det på en måte pris [som avgjør], siden jeg ikke har nok kunnskap om det økologiske liksom.»

Hvis vi ikke vet hva forskjellen er, er det også vanskelig å finne grunn til å velge det alternativet. Spesielt når det koster litt mer. Det samme gjelder tilbud, ta for eksempel vegetarmat. Nå som det har blitt et ganske stort tilbud med vegetaralternativ er det også mye lettere å velge det fremfor kjøttet. Dette vises også i denne analysen, de miljøbevisste valgene informantene tar er (stort sett) det som er tilgjengelig og som de fleste har noe kunnskap om. Som for eksempel plast- og kjøttforbruket, disse tiltakene er de som alltid går igjen når det i media handler om hva forbrukeren kan gjøre for å bli mer miljøbevisst.

Jeg har jo også nevnt at flere av disse tiltakene er vaner studentene har, og flere av de har de lært hjemmefra. Studenter som har vokst opp i hjem med miljøet i fokus har nok mye lettere for å vedvare disse tiltakene enn de som ikke har det. Da går det jo nærmest av seg selv og man trenger nesten ikke tenke over handlingene man gjør. For andre kommer det ikke like naturlig og man må stadig vekke minne seg selv på å ta med bærenettet når man går på

butikken eller å ta termokoppen når man skal ut. For informantene mine er det en blanding, noe har de lært hjemmefra og skjer helt naturlig, som Karolines forhold til resirkulering av papp og plast. Eller Emma som foretrekker å kjøre buss eller å gå fremfor bil fordi hun har vokst opp i et hjem uten bil. Andre ting har hun lært etter at hun flyttet ut: «Men så føler jeg at noen ting har kommet mer av seg selv ettersom at jeg har flyttet opp hit og sånn og, med penger og shopping.». For Kaia er det omgangskretsen som har vært en god kilde til kunnskap om miljøbevisste valg. Hun fortalte at hun hadde ikke lært så mye hjemmefra og ble heller møtt med litt motstand, men at «det er mer det miljøet jeg har vært litt en del av, jeg gikk på en veldig sånn venstre-vridd skole hvor det var kult å være vegetarianer og gå med hjemmestrikket gensere og være mer miljøbevisst da.». Hun mener at miljøbevissthet kommer mer av at «det bare er ett eller annet med denne generasjonen som tar... miljøet og klimaet veldig på alvor, og man blir veldig påvirket av det».

Når jeg spurte informantene om de følte at de fikk nok informasjon fikk jeg forskjellige svar. Kaia svarte «Ja, jeg vil si det. Jeg føler at jeg får veldig mye opp, og hvis det er ett eller annet jeg lurer på så er det ganske enkelt å få tak i det», Emma mener det motsatte:

«nei det er vel kanskje ikke, hvis man ikke er helt åpen for det eller hvis man ikke vet så mye om det fra før av, så kanskje, da kan jeg se for meg at det er lett å forbli i den boblen egentlig. Det er sikkert mye som kan bli gjort for å fremme miljøbevisste valg og sånn enda mer. Hm, det er jo på en måte ikke det som blir snakket om aller mest i media nå heller.»

Informantene var med andre ord ganske delt, mens den ene siden mente at det er nok informasjon tilgjengelig uten at man egentlig trenger å oppsøke det, er den andre siden uenig. De føler det burde være mer informasjon om hvordan man kan være miljøbevisst uten at man selv må være nødt til å finne sider som skriver om det.

5. Diskusjon

I denne delen skal jeg knytte teori og analyse opp mot hverandre for å belyse prosjektets hovedproblemstilling. Jeg vil strukturere denne delen med utgangspunkt i underproblemstillingene og knytter ulike teoretiske begrep opp mot hvert spørsmål og diskutere rundt de.

5.1 De miljøbevisste handlingene

Den ene underproblemstillingen tar for seg hvilke miljøbevisste tiltak studenten gjør og hva som er årsaken bak, og som vist i analysedelen er det flere ting studentene gjør for å være mer miljøvennlig. De velger bort plasten, de velger bærekraftige produkter, de resirkulerer, og handler brukt fremfor nytt. Disse handlingene kan forklares med Bourdieus habitus-begrep, denne «ryggmargsrefleksen» som gjør at vi handler intuitivt. Dersom vi bruker dette begrepet som verktøy for å forstå handlinger vil de bli forklart som en innlært væremåte, det er altså ikke noe individet tenker over men de bare gjør det. Det vil si at når Karoline sier at for hun har det bare vært en selvfølge å resirkulere så er det fordi det er en del av hennes habitus. Eller når Siri forteller at hun bare legger klær hun er lei av i Fretex-bokser så er det er den handlingen som er intuitiv for henne, fremfor å kaste klærne i søpla. Ettersom habitus forklares som et instinkt som forteller oss hva vi skal gjøre i en situasjon (Aakvaag, 2008, s. 160) er det hensiktsmessig å bruke begrepet også for å forklare de handlingene som vi rett og slett ikke tenker over. Jeg har spekulert i om informantene mine egentlig gjør mer dagligdagse tiltak enn de hva som kom fram under intervjuene, fordi det er en del av deres habitus og glemmer å tenke over det som miljøbevisst. Dette nevner jo også Karoline når hun sier at det er tiltak hun gjør men som hun ikke tenker over fordi det er en vane. Handlingen har blitt en del av henne.

Selv om det er mange likheter mellom Bourdieus habitus og Holdens markeringsbehov mener Holden derimot at habitus ikke er tilstrekkelig for å forklare disse handlingene. Han mener at man må snakke om en livsstil og fokuserer på slike handlinger som et markeringsbehov for å vise verden at man er en miljøbevisst person. Resirkuleringen blant annet blir en viktig markeringssak, det å skylle kyllingpakken og kaste den i plastsøpla blir en viktig del av det å markere seg som en person som er opptatt av miljøet (Holden, 2005, s. 269). Kaia mente det var noe med denne generasjonen som gjør oss miljøbevisste, og med Holdens utgangspunkt kan det forklares med at vår generasjon har et behov for å markere oss som miljøbevisste og det blir dermed en innflytelse på vårt forbruksmønster. Følger vi denne tankerekken kan jo

habitus være en forklaring, at vår generasjon har et markeringsbehov som miljøbevisste og habitus orienterer oss på en fornuftig og selvstendig måte slik at våre handlinger og væremåter er i samsvar med andre i sosiale situasjoner (Aakvaag, 2008, s. 161). Dermed kan både Holdens markeringsbehov og Bourdieus habitus hjelpe til å forklare hvorfor studenter handler miljøbevisst. Jeg vil understreke at ettersom informantene selv ikke nevnte hva årsaken bak deres miljøbevisste valg egentlig grunnet i, blir dette kun spekulasjoner. Hadde jeg intervjuet miljøentusiaster hadde trolig årsaken bak valgene kommet tydeligere frem. Jeg vil legge til at Holdens funn om frihetsrang er ikke noe jeg så i min data, jeg opplevde ikke at det var noe informantene visste var miljøvennlig men som de bare ikke orket å gjøre.

5.2 Den begrensende økonomien

Den andre underproblemstillingen tar for seg om studentenes økonomi setter begrensninger for å være miljøvennlig, og blir hovedfokuset her. Det skal nevnes at det var ikke bare økonomien som studentene opplevde som begrensende, blant annet var også bosituasjonen en begrensning i den forstand at det ble vanskeligere å være miljøbevisst i en husholdning hvor andre ikke brydde seg. En annen begrensning informantene uttrykte var tilgang til mer miljøvennlige alternativ. Disse begrensningene kommer jeg ikke til å gå inn på i, men ville likevel poengtere at økonomien ikke var det eneste som satte begrensninger for studentene. Det var derimot det som ble uttrykt som den største begrensningen. Når det kommer til det økonomiske aspektet er det naturlig å bringe den økonomiske kapitalformen til Bourdieu på banen. Studenter er en gruppe, her finnes det selvfølgelig unntak, som har lav økonomisk kapital, de har få økonomiske ressurser i form av relativ lav inntekt og eier sjeldent bolig eller andre ressurser som kan gi økonomisk avkastning (Aakvaag, 2008, s. 152). Informantene mine opplever at deres lave økonomiske kapital hindret de å velge slik de ønsket.

Ser vi til Holden igjen kan deres (manglende) muligheter påvirket av sin lave økonomiske kapital forklares som mekanismen Holden kaller for avmaktsfølelse. I Holden sitt studie var det to områder hvor følelsen av avmakt spesielt kom til uttrykk, og det er overførbart til også dette prosjektet. På grunn av økonomien deres opplever studentene det blant annet som uunngåelig å velge produkter som ikke er miljøvennlige, de opplever at de ikke har noe valg (Holden, 2005, s. 269). Avmaktsfølelsen kommer spesielt til uttrykk på transport-området blant mine informanter. Holdens informanter bestod av familier og det ble nok derfor naturlig at bilen stod i fokus i hans studie. Dette er derimot ikke et tema hos meg da ingen av studentene hadde bil. Det transportmidlet som førte til mine informanters kjente på følelse av

avmakt var flyet. Som nevnt i analysen var reise det som var vanskeligst å gjøre miljøvennlig for studentene, da det mer miljøvennlige valget (tog) var både dyrere og tok lengre tid. Studentene ga uttrykk for at de hadde dårlig samvittighet for valget sitt, men at det bare måtte bli sånn på grunn av at kostnadene ble for store.

5.3 Kunnskapens tilgjengelighet

Den siste underproblemstillingen tar for seg om det er nok informasjon til å ta miljøbevisste valg. Det eksisterer utallige artikler om temaet miljø og hva som er skadelig for miljøet, men jeg hadde som utgangspunkt å prøve å finne ut om informasjonen er like tilgjengelig for alle. Informantene hadde ulike meninger om informasjonsflyten, selv om ingen uttrykte at de oppsøkte informasjonen. Det er derfor hensiktsmessig å bruke Bourdieus kapital-begrep her, fordi kapital produserer sjanser og muligheter (Bourdieu, 1986, s.15) Kapitalen individet besitter har noe å si for individets mulighet til å tilegne seg kunnskap om miljøet. Det er spesielt to former for kapital som gjør seg gjeldende her. Den første er kulturell kapital, i sine tre former. Den kroppsliggjorte typen, som er arvet og gjerne overført fra familien, gjør seg ypperlig til å forklare de miljøvennlige vanene som informantene har lært hjemmefra. Miljøbevisstheten blir en form for kroppsliggjort disposisjon som informanten innehar, som produserer, og reproducerer, muligheter (Bourdieu, 1986, s. 21). Kapital produserer mer kapital, og på den måten vil de som har gode miljøvennlige vaner hjemmefra ha større muligheter enn andre med lavere kapital til å bli enda mer miljøbevisst. Den institusjonaliserte formen, altså utdanning, kunne også vært en forklaringsfaktor men ettersom at har jeg ikke sett noe antydning til en forskjell når det kommer til denne typen kapital, kan jeg ikke se at den skulle hatt noen påvirkning i dette tilfellet.

Den andre typen kapital er sosial kapital. Informantenes nettverk og medlemskap kan ha en påvirkning på tilgangen informantene har til informasjon. Kaia for eksempel har lav kroppsliggjort kapital når det er snakk om informasjon om miljøbevissthet, men man kan si at hun tar det igjen i sin sosiale kapital. Kaia har et sosialt nettverk hvor hun får dyrket sin interesse for miljø og hennes miljøbevisste handlinger og oppførsel blir vedlikeholdt og forsterket (Bourdieu, 1986, s. 21). Med utgangspunkt i kapital begrepet har individet altså ulik tilgang til informasjon ut ifra hvor mye kapital individet har. Når det er snakk om informasjon handler det i bunn og grunn om å «knagger» som man kan henge den tilegnede kunnskapen på.

6. Avslutning

I denne oppgaven har jeg med hjelp fra fire informanter undersøkt hvilke muligheter studenter har til å ta miljøbevisste valg, hvilke tiltak de gjør og hvorfor, om økonomien er en begrensning og om det er nok informasjon til å ta disse valgene. Gjennom analysen har jeg presentert data som viser at vi står ovenfor valg hele tiden, noen til daglig og andre sjeldnere. Noen valg er lette å ta og vi bruker ikke noe særlig tid til å dvele over dem, mens andre er vanskeligere og stikker dypere. Ved hjelp av Bourdieus begreper om habitus og kapital har jeg sett nærmere på hvilke faktorer som spiller inn når disse valgene tas. Ved å bruke begrepene har jeg forsøkt å forklare at det er hva individet har tilgjengelig som spiller en rolle for hvilke muligheter en har, også når det kommer til å ta miljøbevisste valg. Kapital har vært et godt begrep å ha for å forklare hvilke muligheter som produseres, og Bourdieus tredeling av begrepet har gjort dette enda tydeligere. Det handler ikke bare om hvor mye penger man har tilgjengelig, men også hvordan kunnskapen og nettverket er med på å muliggjøre handlingen. Rike velger ikke miljøvennlig og bærekraftig fordi de har penger til det, men fordi de også har kunnskap om hvorfor det er nødvendig å velge i den retningen og fordi det er viktig i det sosiale nettverket. Habitus-begrepet har hjulpet meg å forstå at noen miljøbevisste handlinger er iboende i oss, det er bare noe vi gjør og er ikke nødvendigvis noe vi tenker over. Jeg har sett mange likhetstrekk i funnene til Holden og meg, og det har dermed vært fruktbart å bruke hans begreper også hos meg. Spesielt avmaktsfølelse har hjulpet meg forklare følelsen informantene har uttrykt når det kommer til noen miljøbevisste valg.

6.1 Refleksjoner og videre forskning

Helt til slutt vil jeg si at jeg skulle ønske at jeg hadde mer tid og at rammeverket for oppgaven var større slik at jeg hadde endt opp med mer data og mer informasjon. Det har vært et veldig spennende tema, men forhåpentligvis er det en god start på noe som kan bygges videre på. Jeg skulle blant annet ønske at jeg i intervjudelen hadde mer fokus på hva som er årsaken bak de miljøbevisste tiltakene de gjør. Jeg skulle også ønske at jeg tenkte mer over begrepet miljøbevissthet og hva det egentlig innebærer før jeg startet intervjurundene. Det hadde vært interessant å vite hva informantene selv legger i begrepet, og om det eventuelt hadde påvirket min oppfatning av empirien. For videre forskning kan det være interessant å undersøke samme tematikk i ett større format, med flere informanter (av begge kjønn), flere spørsmål og flere teoretiske innspill.

Litteraturliste

Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologi*. Oslo: Abstrakt forlag.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. I Richardson, J. (Red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). Westport, CT: Greenwood.

Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.

Bourdieu, P. (2002). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. (u.s.): De norske bokklubbene.

Cosson-Eide, H. & Elster, K. (2019, 31. januar). Ti norske klimatiltak som virkelig monner. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/ti-tiltak-som-kan-fa-ned-utslippene-1.14884341>

Holden, E. (2005). En rett og to vrage...Tre teser om miljøholdninger og husholdningenes forbruk. *Sosiologisk tidsskrift*, 13, 261-286.

https://www.idunn.no/st/2005/03/en_rett_og_to_vrange_tre_teser_om_miljoholdninger_og_husholdningenes_forbru

Marschhäuser, S., H. (2020, 11. februar). Ukens grønne tips: Mer miljøvennlig hytteliv i 13 punkter. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/bolig/i/pLv6xE/ukens-groenne-tips-mer-miljoevennlig-hytteliv-i-13-punkter>

Tjora, Aksel (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Tjora, A. (2018) *Viten skapt. Kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Svanemerket. (2019, 20. mai). Hva er miljøvennlig? Hentet fra <https://www.svanemerket.no/miljo/klimatek/miljoevennlig/>

Vik, I., Jakobsen, A. N. & Haugjord, I. (2019, 27. mars). Slik får du en mer bærekraftig garderobe. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/spesial/c/stories/y3E6xg/slik-kler-du-deg-mer-miljovenlig>

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

«Hei, jeg heter Eline Nilsen Wiktil. Jeg er student ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap på NTNU. Jeg skal skrive bacheloroppgave i sosiologi og i den anledning skal jeg intervju 3-4 studenter i Trondheim for å undersøke sammenhengen mellom studenters økonomiske situasjon og deres miljøbevisste valg. Jeg ønsker å bruke lydopptaker men det er helt opp til deg. Alt som blir sagt i dette intervjuet er konfidensielt og du vil være anonym, jeg har også med et informasjonsskriv med mer informasjon om dette som du kan lese gjennom og skrive under på før vi starter. Takk for at du vil delta i undersøkelsen min.»

A. Åpningsspørsmål

- Hvor gammel er du?
- Hvor kommer du fra?
- Hvor(dan) bor du? (Studentbolig/kollektiv/hybel/leilighet)
- Hva studerer du?
- Har du jobb ved siden av studiet?
  - Hvor mye jobber du? Hvorfor?
- Hva gjør du i fritida/interesser?
- Anser du deg selv som miljøbevisst?

B. Mat og husholdning

- Handler du alt av din egen mat eller deler du med de(n) du bor sammen med?
- Hvor ofte handler du?
- Hvor foretrekker du å handle?
- Tar du miljøbevisste valg når du handler mat? På hvilken måte?
  - Kjøper helst du økologisk og lokalt?
  - Er du bevisst på om det er mye plast/emballasje rundt maten?
- Hvilken ordning har dere på innkjøp av husholdningsprodukter?
- Når du skal handle husholdningsprodukter, leter du etter svanemerket eller tilsvarende produkter?
- Setter økonomien noen begrensninger for hvilke produkter du velger? På hvilken måte?
- Tror du bosituasjonen har noe å si for valgene du tar? På hvilken måte?

C. Klær og utstyr (utstyr til fritidsaktivitet)

- Hvor ofte handler du klær, sko og utstyr?

Dersom de «shopper»:

- Handler du som oftest på nett eller i butikk?
- Når du handler i butikk, hvilke butikker foretrekker du da? Hvorfor?

- Hvor ofte bruker du apper som Tise eller tilsvarende?
- Setter økonomien noen begrensninger for hvilke produkt du velger? På hvilken måte?

Dersom de har «shoppe-stopp»:

- Hvorfor har du shoppe-stopp?
- Har du hatt det lenge, og hvor lenge skal du ha det?
- Er det noen produkter som ikke gjelder for shoppe-stoppen?
  - Hvor kjøper du dette?
- Hva gjør du dersom det blir hull eller klærne får andre skader?
- Hva gjør du med klær/sko/utstyr du blir lei av eller som var feilkjøp?

D. Transport og reise

- Hvilket framkomstmiddel benytter du deg av her i Trondheim? Hvorfor?
  - Går du dersom avstanden tillater det? Hvorfor/hvorfor ikke?
  - Benytter du deg av bysykkel/elsparkesykkel-tilbudet på sommeren? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvor ofte er du på reise i løpet av ett år?
- Hvilken type reise er det? (ferie, jobb/studie, hjemreise)
- Hvilket transportmiddel bruker du som oftest på reise?
  - Er økonomien avgjørende for hva du reiser med?

E. Avslutningsspørsmål

- Er det noen andre miljøbevisste tiltak du gjør i hverdagen som ikke har blitt nevnt?
- Er dette noe du har lært hjemmefra eller begynte du med det etter at du flyttet ut?
  - Hvor har du i så fall lært det?
- Oppsøker du andre mennesker som er miljøbevisste på sosiale media? Hvem og hvor?
- Er det noen tiltak du er bevisst på men som du synes er for vanskelig å gjennomføre?
  - På hvilken måte er det vanskelig?
- Føler du at du får nok informasjon til å ta miljøvennlige valg?
- Er det andre ting vi ikke har snakket om, som du tenker er relevant?

Tusen takk for at du tok deg tid til å være med.

Vedlegg 2: Samtykkeskjema

Deltakelse i forskningsprosjekt knyttet til

bacheloroppgave om

Miljøbevissthet blant studenter ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se på muligheten til å ta miljøbevisste valg som student. I dette skrivet får du informasjon om prosjektets mål og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med dette prosjektet er å se nærmere på sammenhengen mellom folks verdier og deres handlinger, og hvilke faktorer som er til stede som enten begrenser valgene eller gjør det lettere. Til dette prosjektet er det plukket ut 4 informanter.

Dette er et studentprosjekt, som innebærer analyse av data fra kvalitative intervjuer. Opplysningene samlet inn i oppgaven vil bare brukes til denne. Dersom det er aktuelt å bruke opplysninger til annet formål, som undervisning eller andre forskningsprosjekt, vil du bli kontaktet. Som bacheloroppgave er dette et studentprosjekt som skal oppfylle grunnleggende krav til vitenskapelig kvalitet og etikk.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Som student i Trondheim passer du for utvalgsriteriet for dette prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du blir invitert til et intervju som varer i ca. 40 minutter. Det vil ikke samles inn sensitive opplysninger. Intervjudeltakelse vil innebære lydopptak av samtalen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun student og prosjektansvarlig som vil ha tilgang ved behandlingsansvarlig institusjon. Lydopptak vil bli tatt opp på diktafon, uten tilkobling til internett eller telenett. Etter opptak vil opptaket transkriberes av studenten selv på en adgangsbegrenset, stasjonær maskin på NTNU, som administreres av Instituttet. Under transkriberingen anonymiseres opplysninger

som kan identifisere deg som person. Etter dette slettes lydopptaket. Det vil ikke være noen opplysninger som kan knyttes til deg som person i den ferdige bachelor-oppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 22. mai 2020. Ved prosjektslutt vil alle personopplysninger og opptak være slettet.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU Institutt for sosiologi og statsvitenskap
  - Veileder: Førsteamanuensis Hilde Bjørkhaug, [...]
  - Bachelorstudent: Eline Nilsen Wiktil, [...]

Spørsmål om personvern:

- NTNUs personvernombud: Thomas Helgesen, tlf 93 079 038, thomas.helgesen@ntnu.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17. (bytt plass)

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
(Veileder)

Student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Miljøbevissthet blant studenter», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

